

25.78x33.21	1/2	עמוד 10	גפן	15/11/2019	70808343-3
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

זכרון יעקב

אפולוביוס יצחק זיכרון

הפגישה עם הקיסר הגרמני וילהלם ה-2

מי היה תושב זיכרון-יעקב שנפגש עם הקיסר הגרמני וילהלם ה-2 בחיפה? מה היו הקשרים בין המושבה הצעירה למושבה הגרמנית בחיפה? איך קשור הסיפור הזה לרצח תושבת זיכרון-יעקב כנקמה מצד אנשי מחתרת ניל"י? פרשה היסטורית-בלשית שהחלה משום מקום והגיעה אל פתרונה בנסיבות מפתיעות. הנה תקציר הסאגה המרתקת • מוריס-דוד בר-יוסף

אפולוביוס אביגדור ורעייתו פרל

תחילתו של הסיפור הזה משום-מקום, או ליתר דיוק בעניין שגילינו לא מכבר בקשרים הנמשכים בין גרמניה לארץ-ישראל לפני יותר מ-120 שנה ואז נזכרנו באחד האירועים ההדומים ביותר שהתחוללו כאן, עם ביקורו של הקיסר הגרמני וילהלם ה-2 ורעייתו אוגוסטה ויקטוריה בארץ.

מדובר בסוג של התרחשות שקשה להפריז בחשיבותה, כאילו מדובר היה בביקור הנשיא דונלד טראמפ בישראל, כאשר עיני העולם כולו נשואות לביקור הזה.

אחרי שלמדנו על אודות הביקור הקיסרי בארץ-ישראל, עלתה לפתע בדעתנו האפשרות שמא בין מקבלי פניו של הקיסר הגרמני המהולל, נמצאו אולי גם נציגים של המושבה הצעירה זיכרון-יעקב ומכאן ואילך החל 'מסע בלשי' בניסיון לקבל תשובה לשאלה המסקרנת הזאת. כבר למדנו לדעת כי נוצרו קשרים בין זיכרון-יעקב לבין המושבה הגרמנית בחיפה, שהרי בעלי-מקצוע גרמנים התעסקו בעבודות שונות להקמת בית-הכנסת 'אהל יעקב' ונציגי בכירי שלהם אף זכה להדת אודח-הכבוד בטקס חנוכת בית-התפילה המקומי בשנת 1886 וגם זכרנו כי מייסדי המושבה, התכנסו ובאו תחילה בחיפה טרם עלייתם לקרקע של 'זמארין' בשנת 1882.

ולונטי לעניין שלנו, ראוי להזכיר בקצרה אנקדוטה לא ידועה: נערכה פגישה בין הקיסר לבין בנימין זאב-הרצל במקוה-ישראל והפגישה הזאת צולמה והונצחה במצלמתו של הצלם הידוע וולפסון, אלא שמרוב התרגשות צולם רק הקיסר יושב על סוסו ואילו הרצל עצמו לא הונצח בתצלום. מיד אחר-כך בוצע ה'פוטו-מונטאז' הראשון בארץ, כאשר במעבדת צילום דאגו לחבר תמונה של בנימין זאב הרצל לתמונה של הקיסר הרוכן מגב סוסו ללחץ את ידו של 'חנה המדינה' ומאז ידוע התצלום המפורסם הזה כאילו הונצח ברגע המפגש ההיסטורי בין השניים...

הקיסר וילהלם ה-2 ורעייתו אוגוסטה ויקטוריה סיימו את הביקור ההיסטורי המרצח בארץ-ישראל ואנחנו חוזרנו לעסוק בשאלה המטרידה: האם היו בעת הגעת ספינת הקיסר נציגים מזיכרון-יעקב בנמל חיפה? האם הגיעו הללו, אם בכלל, לקבלת הפנים בקונסוליה-הגרמנית, או שנשארו ללון בחיפה למשך הלילה? והעיקר:

הגרמנית ועל הסביבה כולה וזמן מה לאחר מכן, כבר פורסמו בעיתונות הגרמנית כתבות רבות שסיקרו את הגעת הקיסר ורעייתו לחיפה והצטיירה מהם תמונה רבת הוד ותפארה.

למחרת היום נערכה קבלת-פנים בקונסוליה הגרמנית ובמעמד זה שיבח הקיסר את המתישבים הגרמנים שהצליחו להפריח אדמה שוממה ולשמור על האופי

הנצרות ובעיקר הכנסייה הפרוטסטנטית, במקביל לרצון לעודד את המתיישבים הנוצרים והיהודים בארץ, לקראת קריסתה של האימפריה העות'מנית. כבר בשנת 1889 אישר הקיסר הקמת ארגון גרמני-התיירותיים, במטרה לרכז קרקעות ומבנים להקמת כנסיות פרוטסטנטיות, כך שהיו לקיסר סיבות למכביר להפליג ארצה.

קבלת הפנים לקיסר

לקראת הביקור-הקיסרי עברה הארץ כולה מסע-ניקיון חסר תקדים, הוכשרה הדרך מחיפה ליפו, הובאו כרכרות חדשות מקושטא ואפילו הותקן קו-טלגרף בין ירושלים ליריחו, שנותר בסופו של דבר ללא שימוש. יפו וחיפה התחרו

ביניהן על הזכות לקבל את פני ספינתו של הקיסר ויהיה של חיפה הייתה על העליונה בזכות המושבה-הגרמנית ששכנה סמוך לנמל. הוקם מוזח מיוחד על-ידי הארכיטקט גוטליב שומכר מהמושבה-הגרמנית, באורך של 85 מטר וברוחב 6 מטרים הותקן גרם מדרגות מיוחד לסייע לקיסר, הפגוע מלידה בורעו, לטפס במעלה שלבי הגרם.

ב-11 באוקטובר 1898 הוכרז בחיפה 'יום שבתון' לקראת הביקור, כאשר ירדו הקיסר וילהלם ה-2 ורעייתו אוגוסטה ויקטוריה (הוריהם של 7 ילדים) מהספינה, שהובילה אותם לעבר המזח שהוקם לכבודם ומשם לגרם-המדרגות החדש. הזוג הקיסרי התקבל בטקס רב משתתפים ולעיני מאות תושבים נרגשים ובהם אנשי המושבה-הגרמנית שלא ידעו נפשם מרוב התלהבות נוכח הגעתו של הקיסר 'שלהם'. הזוג הקיסרי הובל אחר כבוד למרומי הכרמל לתצפית על המושבה-

יזוזק-אהרון אפולוביוס היה זוכר בוועד המושיבה וגם בארגון הכנסת אורזים במושיבה וזלל זולק פעיל גם בזוכרת 'עולי רגל', שימטרתה לארגן עליה לרגל לירושלים בכל אזור מן הרגלים להתפלל לעילומה והצלחותה של המושיבה... כך שימכל זווית אפירית מדובר היה בדמות-מפתוז בתולדותיה של המושיבה הקטנה והצעירה.

במי מדובר? מי היו 'הזיכרונים' שנטלו חלק באירוע ההיסטורי חסר התקדים והמרגש? האם מדובר בנציגים שנשלחו לחיפה מטעם 'וועד המושבה'?

מי קיבל את פני הקיסר?

יצאנו לחפש תשובות ומטבע הדברים התחלנו אצל לירון גורפינקל, מנהלת ארכיון

הצביון הגרמני בחיפה. לימים הוקם במקום (על-יד טיילת-לואי של היום) 'אובליסק' מיוחד לציון ביקור הקיסר וילהלם ה-2 בחיפה ומידי שנה בשנה, נערך לצדו טקס מיוחד לזיכרון האירוע ההיסטורי.

הקיסר המשיך אחר-כך במסעו ליפו ומשם לירושלים, ואף שהמשך מסעו כבר לא

12.64x32.98	2/2	עמוד 11	גפן	15/11/2019	70808344-4
-------------	-----	---------	-----	------------	------------

בנימין זאב הרצל - בהקשר לצינו - 80790

היה אפלבאים שותף לדרישה לפטר את פקיד-הברון וורמסר שהתעמר באיכרים, מה שהוביל ל'מרד ה-40' הנודע.

יצחק-אהרון אפלבאים היה חבר ב'וועד המושבה' וגם בארגון 'הכנסת אורחים' במושבה ונטל חלק פעיל גם בחברת 'עולי רגל', שמטרתה לארגן עליה לרגל לירושלים בכל אחד מן הרגלים, להתפלל לשלומה והצלחתה של המושבה (ראה ספרו של אביעזר שלוש, 'מי היה אותו אפלבאים', הרצאת רחל 1998) כך שמכל זווית אפשרית מדובר היה בדמות-מפתח בתולדותיה של המושבה הקטנה הצעירה.

ילדיהם של יצחק-אהרון ורעייתו ינטל נישאו לימים כאשר הבן הגדול אביגדור נשא את פנינה (פרל) לאשה, הבן השני מאיר התחתן עם בלה פסקל, הבן השלישי שמואל, נשא את מרים ריבניקר לאשה ובן-הזקונים הרמן-צבי, התחתן עם חנה ויקסנברג.

כל המידע הזה הוביל בסופו של דבר למסקנה לפיה מי שהגיע מזיכרון-יעקב לקבל את פניו של הקיסר הגרמני וילהלם ה-2 בחיפה, היה יצחק-אהרון אפלבאים, שהלך לבית-עולמו ב-כ' אדר-א' תרס"ו (1906). למראה המצבה שלו בבית-העלמין של המושבה, ברור כי צאצא-צאצאיו ממשיכים לפקוד את קברו ולטפל במצבה שנראית מחודשת ובכלל זה הכיתוב המיוחד שהיא נושאת.

פרשת רצח מפתיעה

לכאורה נפתרה לנו התעלומה ההיסטורית, אלא שבתוך כך נחשפנו לעוד פרק עלום שהסתתר כסיפור-בתוך-סיפור מאחורי העלילה הזאת: בשנת 2008 הוקרן במסגרת 'פסטיבל-דוקו' הסרט 'מיתה משונה' של הבמאי שחר מגן, אשר התבסס על ספרו של הלל הלקין מזיכרון-יעקב. העלילה של הסופר הלקין נסבה סביב רצח שהתרחש בשנת 1921 במושבה ואשר תוכנן לדבריו על-ידי אלכסנדר אהרנסון כנקמה על כך שהנרצח נחשדה כמי שהלשינה לשלטונות התורכים על שרה 'גיבורת ניל' ואף רקדה משמחה ברחוב, כאשר נלכדה שרה אהרנסון. ב'מיתה משונה' מציג הלל הלקין את מעשה הרצח כנקמה של חברי ניל"י שהרעילו את 'המלשינה' כביכול וגרמו למותה וסביב פרשה מסעירה זאת חג גם הסרט של שחר מגן.

לא היינו נדרשים לסיפור המדהים הזה אלמלא מדובר היה בפרל (פנינה) אפלבאים, רעייתו של אביגדור אפלבאים, בכורם של יצחק-אהרון וינטל אפלבאים! אגב לקראת הקרנת הסרט פרסם אתי טטור ב-11 באפריל 2008 כתבה ב'גפן', סביב מפגש בין נכדותיה של הנרצחת פרל (פנינה) אפלבאים, שניסו לשווא לגלות אם אכן הלשינה על שרה אהרנסון ואם אמנם נרצחה בשל כך על-ידי חברי מחתרת ניל"י, ללא תוצאות.

נהה כי כן, נסגר עוד מעגל בסאגה ההיסטורית הזאת, שנפתחה משום-מקום הובילה אותנו בנתיבים לא צפויים, מהגעתו של הקיסר וילהלם ה-2 לארץ-ישראל, עד לתעלומת הרצח של כלתו של יצחק-אהרון אפלבאים, מי שבא לקבל את פני הקיסר הגרמני ורעייתו, בשם המושבה וזכרון-יעקב.

הערה: תודתנו נתונה ל'ארכיון לתולדות וזכרון-יעקב', ל'ארכיון חיפה' ול-'עמותה לחקר חיפה' על הסייע להכנת הכתבה. ■

תולדות וזכרון-יעקב'. כבר כאן נתקלנו בבעיה ראשונה, משום שאין בארכיון ספרי-פרוטוקולים משנת 1898 אלא מתקופה מאוחרת יותר ומאחר שבשלב זה לא היה לנו מושג במי בעצם מדובר, לא היה אפשר לנבור במסמכים שאולי יעזרו לנו. לירון גרפינקל הפנתה אותנו ל'מוזיאון חיפה' וגם שם לא נמצאה התשובה המבוקשת, אבל אנשי המוזיאון הפנו אותנו ל'עמותה לחקר חיפה', אליה שלחנו שאלה מפורטת בדבר השתתפות אפשרית של מי מתושבי המושבה בקבלת-הפנים לקיסר הגרמני.

חלפו ימים ספורים והנה זכינו לקבל שיחת טלפון מפתיעה מיגאל גרייבר, פעיל ב'עמותה לחקר חיפה' שקיבל גם הוא את פנייתנו והודיע תחילה כי 'יש סיכוי לאור בקצה המנהרה' וכי אכן יודע על נציג אחד שהגיע לאירוע ההיסטורי מזכרון-יעקב! בשלב הזה נאלצנו להמתין עוד מספר ימים עד ששב אלינו יגאל גרייבר והודיע לנו כי המקור לידיעה שבפיו, הוא לא אחר מאשר 'ההיסטוריון של זכרון-יעקב', הלוא הוא שאול דגן בכבודו ובעצמו, אשר קבע כי הנציג שהגיע מזכרון-יעקב לקבלת פני הקיסר וילהלם ה-2 היה יצחק-אהרון אפלבאים! נכון שלא הצלחנו ללמוד אם מדובר ביוזמה פרטית של האיש להגיע לחיפה, או שנשלח מטעם 'וועד המושבה' לאירוע, אבל מדובר היה בפרטים שבשלב הזה היו שוליים נוכח גילוי זהותו של האיש.

מאחר שחלה תפנית דרמטית בסיפור וכידינו נמצא כבר השם המבוקש, מיהרנו לחזור ללירון גרפינקל ב'ארכיון לתולדות זכרון-יעקב' ובקשנו ממנה 'לחפור' בארצות ההיסטוריים שהיא מחזיקה ולסייע לנו 'להכיר' את אותו יצחק-אהרון אפלבאים (שרשום בכל המקומות כ- אפלבאים...).

הודות לחומר הרב שנמצא ב'ארכיון לתולדות זכרון-יעקב', הצלחנו לשרטט את קווי-המתאר של 'גיבור' הסיפור ולפיהם יצחק-אהרון בן-צבי אפלבאים, נולד ברומניה ב-ט' כסלו שנת ת"ר (1839) וב-30 בדצמבר 1881 היה ציר בוועידה הראשונה של 'חיבת ציון' בפקשאן. הפליג עם רעייתו ינטל, בנו אביגדור בן ה-16, בנו השני מאיר בן ה-12 והבן השלישי שמואל שמלאו לו 10 שנים, על סיפון הספינה 'טטיס' בדרכה לפלשתינה. (בן הזקונים הרמן-צבי שהתעוור בהיותו בן-5 נותר מאחור בווינה בפנימייה לחנוך עיוורים).

קבוצת מייסדי המושבה ובהם יצחק-אהרון אפלבאים התכנסה בחיפה, באותם ימים כפר לא גדול ובו שדות-שממה ומושבה-גרמנית, שתוכנה למרכז היישוב בדרך לא סלולה, בהמתנה למציאת קרקע לרכישה וכאשר נמצאה לבסוף בכפר הערבי 'זמארין', התכבד יצחק-אהרון אפלבאים בהדלקת נר-שלישי של חנוכה תרמ"ג, ביום העלייה לקרקע של המייסדים, שהפכה להיות לימים המושבה וזכרון-יעקב.

הוא הקים לעצמו 'חושה' בכפר 'זמארין' והונצח יחד עם מייסדי המושבה בתצלום משנת 1889 (ראה ספרו של א. סמסנוב 'זכרון-יעקב'). אפלבאים היה חקלאי חרוץ שצבר בהדרגה ניסיון בעבודת-האדמה אבל מהר מאוד נודע כאיש-ציבור פעיל ומשמעותי בקרב המייסדים.

בשנת תרמ"ד נמצא שמו בראש מכתב המביע נאמנות והוקרה עמוקה לברון רוטשילד ומאוחר יותר, בעת ביקור הברון במושבה,